

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет

БАРСУК Світлана Леонідівна

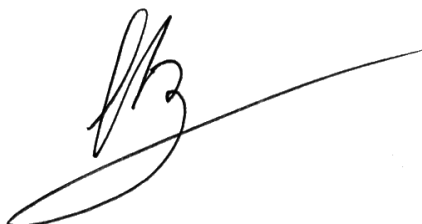
УДК 378.147: 811.111: 629.5.072.8

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОГО
ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ
НА ЗАСАДАХ КОМУНІКАТИВНО-КОГНІТИВНОГО ПІДХОДУ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Херсон – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Херсонському державному університеті Міністерства освіти і науки України, м. Херсон.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ЗАБОЛОТСЬКА ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА,
Херсонський державний університет,
завідувач кафедри англійської мови
та методики її викладання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ГРИШКОВА РАЇСА ОЛЕКСАНДРІВНА
Чорноморський національний університет
ім. Петра Могили, м. Миколаїв,
завідувач кафедри англійської мови.

кандидат педагогічних наук, доцент
СОКОЛ ІГОР ВАСИЛЬОВИЧ
ПЗ «Морський інститут післядипломної освіти
імені контр-адмірала Ф.Ф. Ушакова», м. Херсон,
Перший проректор.

Захист відбудеться «28» грудня 2016 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 67.051.02 у Херсонському державному університеті за адресою: 73000, м. Херсон, вул. Університетська, 27, ауд. № 256.

З дисертацією можна ознайомитись на офіційному сайті Херсонського державного університету та у науковій бібліотеці за адресою: 73000 м. Херсон, вул. Університетська, 27.

Автореферат розісланий «26» листопада 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.В. Денисенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Серед основних принципів державної освітньої політики України пріоритетними є: забезпечення взаємодії науки, освіти і виробництва в розвитку міжнародної діяльності, підтримка підприємництва в науково-виробничій сфері, підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності, тобто осіб, які будуть безпосередньо працювати в галузі міжнародної кооперації. Загальна професійна підготовка в умовах технічного ВНЗ зумовлена обсягом, структурою та динамічністю навчального матеріалу, який необхідний студенту для професійного становлення в сучасних умовах, й іноземна мова (англійська) входить у цей комплекс як невід'ємна складова цього процесу.

Державний стандарт базової і повної середньої освіти, Галузевий стандарт вищої освіти України, Закон «Про інноваційну діяльність», державні акти (Закон України «Про вищу освіту», Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ОКР), вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ) та освітньої професійної програми (ОПП) напряму підготовки «Морський та річковий транспорт») і міжнародні документи (Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти з Манільськими поправками (Кодекс ПДНВ 78/95) та Модельний курс 3.17 «Maritime English») визначають нормативну основу навчання бакалаврів морських спеціальностей.

Особливості формування іншомовної комунікативної компетентності досліджували в своїх роботах вітчизняні та зарубіжні науковці: Г.Бородіна, М.Гез, Р.Гришкова, Т.Дементьєва, О.Заболотська, І.Зимня, Г.Китайгородська, Р.Мартінова, Л.Морська, С.Ніколаєва, Ю.Пасов, М.Селс-Мурціо (M.Celce-Murcia), Д.Хаймс (D.Hymes), С.Савиньон (Sandra J. Savignon), Б.Шпіцберг (B. Spitzberg).

Методологічні засади навчання іншомовного мовлення студентів вищих навчальних закладів розроблялися лінгводидактами О.Заболотською, Р.Мартіновою, С.Ніколаєвою, Ю.Пасовим, Г.Роговою, В.Скалкіним, Н.Скляренко, О.Тарнопольским.

Результати досліджень учених стали підґрунтям для розробки методики формування іншомовного мовлення засобами інтерактивних методів (Н.Кочубей), на засадах індивідуального підходу (М.Сосяк), активного використання міжпредметних зв'язків (П.Кулагін, П.Образцов), роботи з технічним текстом (Г.Кравчук); застосування інформаційно-комунікативних технологій (І.Вяхк, Г.Іванішин, О.Каменський), навчальних стратегій (Н.Бориско, Ю.Гудіма, Л.Морська, І.Потюк), ділових ігрових ситуацій (Г.Бородіна, М.Вайсбурд, К.Вишневська, Л.Кондрашова, О.Котлярова).

У центрі уваги багатьох дослідників стоїть питання розробки шляхів удосконалення змісту професійно-орієнтованої іншомовної підготовки майбутніх фахівців немовних спеціальностей, зокрема: економічних (К.Вишневська, Г.Гринюк, Р.Гришкова, О.Каменський, О.Карпова, Н.Копилова, К.Матвеєва, Ю.Семенчук, О.Тарнопольський), майбутніх юристів (Н.Варешкіна, О.Котлярова), митників (О.Метьолкіна), менеджерів (Л.Максименко), фахівців інженерних та технічних спеціальностей (Д.Бубнова, Т.Голуб, С.Коломієць, Л.Конопляник, Г.Кравчук), працівників сфери обслуговування та туризму (М.Галицька, Я.Окопна). Теоретичні

та методичні засади формування професійної компетентності фахівців морського профілю розкрито у працях С.Волошинова, В.Захарченка, С.Козак, О.Літкової, І.Литвиненко, У.Ляшенко, І.Сокола. Проте проблема формування іншомовного професійного діалогічного мовлення курсантів морських технічних вишів, зокрема напряму підготовки «Морський та річковий транспорт», професійне спрямування «Судноводіння», на засадах комунікативно-когнітивного підходу, не була предметом спеціальних досліджень науковців.

Аналіз теоретичних засад формування іншомовного професійного мовлення, напрямів розвитку методики навчання іноземних мов (ІМ), сучасних тенденцій розвитку професійної освіти й суспільства виявили певні суперечності між:

- потребою на ринку праці у висококваліфікованих фахівцях морського профілю, які працюють в іншомовному середовищі, та рівнем володіння англійською професійною мовою, що не відповідає сучасним галузевим стандартам;

- бажанням майбутніх судноводіїв до поглибленого вивчення англійської мови в її діалогічній формі та відсутністю розробленої моделі та методики її практичної реалізації;

- об'єктивними вимогами до створення міжнародного інформаційного обміну на високопрофесійному рівні й невідповідністю майбутніх судноводіїв до комунікативної діяльності;

- розвитком нових технологій і підходів до навчання ІМ за професійною вузькогалузевою спеціалізацією та відсутністю навчально-методичного забезпечення, спрямованого на формування іншомовного професійного діалогічного мовлення курсантів.

Актуальність проблеми, наявні суперечності, необхідність та можливість їх розв'язання зумовили вибір теми дослідження **«Педагогічні умови формування іншомовного професійного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу»**.

Зв'язок теми з науковими програмами та планами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Херсонського державного університету в межах проекту «Моніторинг освітньо-наукового простору як фактор інноваційного розвитку вищого навчального закладу» (державний реєстраційний номер 0112U001436, наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 28.10.2011 р. № 1241) і пов'язано з тематичним планом науково-дослідницьких робіт Херсонської державної морської академії (Наказ Міністерства освіти і науки України №1148 від 07.10.2014 р. «Про проведення на базі Херсонської державної морської академії дослідно-експериментальної роботи за темою «Теоретико-методичні засади реалізації компетентнісного підходу в системі ступеневої підготовки фахівців морської галузі»).

Тему дисертаційного дослідження затверджено (протокол № 7 від 30 січня 2012 року) та уточнено на засіданні вченої ради ХДУ (протокол № 12 від 30 червня 2015 року) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 7 від 27.10.2015 р.).

Мета дослідження – науково обґрунтувати та експериментально реалізувати педагогічні умови формування іншомовного професійного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу.

Відповідно до поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Охарактеризувати сутність понять «професійне мовлення», «іншомовний діалогічний дискурс», «іншомовне професійне діалогічне мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу».
2. Визначити специфіку навчання іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв у ВНЗ морського профілю.
3. Виявити та охарактеризувати критерії, показники та рівні сформованості іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу.
4. Розробити та експериментально перевірити педагогічні умови, модель та методику формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу.

Об'єкт дослідження – процес іншомовної професійної підготовки майбутніх судноводіїв у вищих морських навчальних закладах.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу.

Гіпотеза дослідження – формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу буде ефективним, якщо у процесі навчання англійської мови за професійним спрямуванням відповідно до етапів навчання (когнітивного, комунікативно-ситуативного та професійно-діяльнісного) реалізувати такі педагогічні умови:

- забезпечення позитивної мотивації курсантів до оволодіння іншомовним професійним діалогічним мовленням;
- усвідомлення курсантами діалогічного мовлення як респонсивного мовленнєвого акту та впровадження в навчання когнітивних, комунікативних та респонсивних стратегій;
- занурення курсантів у навчальні професійно-орієнтовані ситуації.

Для вирішення поставлених у дослідженні завдань, досягнення мети і перевірки гіпотези використовується комплекс взаємопов'язаних **методів**.

Теоретичні методи: з метою визначення понятійно-категоріального апарату, характеристики теоретичних засад формування іншомовного професійного діалогічного мовлення (ІПДМ) майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу, виявлення специфіки формування ІПДМ курсантів-судноводіїв (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3); визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості ІПДМ (підрозділ 2.1); характеристики стану сформованості ІПДМ курсантів-судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу (підрозділ 2.2); аналіз, синтез, порівняння та узагальнення теоретичних положень, викладених у психолого-педагогічній, методичній літературі, нормативних документах та практичних даних для наукового обґрунтування педагогічних умов формування ІПДМ майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу

(підрозділ 2.3), педагогічне моделювання цілісного процесу для розробки моделі формування ІПДМ (підрозділ 3.1).

Емпіричні методи: анкетування курсантів та викладачів, тестування, бесіди, педагогічне спостереження за станом сформованості ІПДМ курсантів-судноводіїв з метою виявлення рівнів означеного феномена, експериментальна перевірка ефективності розробленої методики формування ІПДМ курсантів-судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу та педагогічних умов її реалізації (підрозділи 3.2, 3.3).

Статистичні методи: перевірка достовірності результатів експериментального навчання, їх кількісної та якісної характеристики (підрозділи 2.2, 3.3).

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* визначено сутність поняття «іншомовне професійне діалогічне мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу», охарактеризовано критерії (мотиваційний, комунікативно-репродуктивний, комунікативно-креативний), показники та рівні сформованості ІПДМ майбутніх судноводіїв; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування ІПДМ майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу (забезпечення позитивної мотивації курсантів до оволодіння ІПДМ; усвідомлення студентами діалогічного мовлення як респонсивного мовленнєвого акту та впровадження в навчання когнітивних, комунікативних та респонсивних стратегій; занурення курсантів у навчальні професійно-орієнтовані ситуації); науково обґрунтовано й експериментально перевірено дидактичну модель і методику формування ІПДМ майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу, яка містить цільовий, процесуальний, змістовий, контрольний-операційний компоненти та моніторинг рівнів сформованості ІПДМ;

- *уточнено* сутність поняття «іншомовне професійне мовлення»;

- *подальшого розвитку* набули положення щодо впровадження в навчальний процес майбутніх судноводіїв методів, засобів, технологій навчання ІМ з метою підготовки висококваліфікованих спеціалістів, здатних до професійної мовленнєвої взаємодії в ділових ситуаціях спілкування.

Практична значущість дисертаційного дослідження полягає у розробці педагогічних умов формування ІПДМ майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу, відборі змісту навчання професійно-орієнтованої англійської мови, застосуванні авторської методики у процесі іншомовної професійної підготовки майбутніх судноводіїв на основі розробленого навчально-методичного забезпечення: спецкурсу “Learning Maritime English in Interaction” та навчально-методичного посібника “Communication through Dialogues”. Основні положення та результати експериментального навчання можуть бути використані фахівцями у процесі іншомовної професійної підготовки студентів технічних спеціальностей.

Експериментальною базою дослідження було обрано факультет судноводіння Херсонської державної морської академії та факультет транспортних технологій і систем Одеського національного морського університету.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в систему роботи Київської державної академії водного транспорту ім. гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (акт про впровадження від 11.06.2016), Херсонської державної морської академії (акт про впровадження від 11.07.16), Миколаївського національного університету кораблебудування ім. адмірала С.Й.Макарова (акт про впровадження від 31.08.2016), Одеського національного морського університету (акт про впровадження № к/1176 від 02.09.2016).

Достовірність результатів дослідження забезпечується комплексним підходом до розв'язання поставлених завдань, опорою на методичні, дидактичні, психолого-педагогічні та лінгвістичні наукові дослідження, ґрунтовною підготовкою і проведенням експерименту із застосуванням методів, адекватних предмету і завданням дослідження; якісним і кількісним аналізом одержаних результатів, коректністю статистичної оцінки отриманих експериментальних даних.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідалися на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях: *міжнародних* – «Освіта і наука в умовах глобальних викликів» (Сімферополь – Судак, Україна, 2012), «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі» (Харків, Україна, 2012), «Інноваційний потенціал європейської вищої школи у глобалізаційних трансформаціях ХХІ століття» (Мішкольц, Угорщина, 2012), «Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість» (Острог, Україна, 2015), «Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки» (Харків, Україна, 2015); *міжнародних інтернет-конференціях* - "Інноваційний потенціал світової науки – ХХІ сторіччя" (інтелект-портал Nauka.zinet.info, 2014), «Сучасні тенденції науки та освіти: дослідження германських, романських мов та перекладознавства» (Миколаїв, Україна, 2015), «Наукові дослідження та їх практичне застосування. Сучасний стан та шляхи розвитку» (Scientific World, Україна, 2016); *всеукраїнських* конференціях – «Англійська мова в контексті сучасних наукових парадигм» (Херсон, 2011, 2013), «Новітні тенденції навчання іноземної мови за професійним спрямуванням» (Херсон, 2013), «Херсонська область – 70 років історії» (Херсон, 2014), «Сучасні комунікативні методи навчання англійської мови» (Житомир, 2014) та *всеукраїнській інтернет-конференції* «Новітні тенденції навчання англійської мови за професійним спрямуванням» (Херсон, 2016).

Публікації. Результати науково-методичних досліджень відображено в 16 одноосібних публікаціях автора, із них: 5 опубліковано у фахових виданнях України, 1 стаття у міжнародному фаховому виданні, 2 статті в інших наукових виданнях, 7 тез у збірках міжнародних і всеукраїнських конференцій, 1 навчально-методичний посібник "Communication through Dialogues".

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (290 найменувань), 10 додатків. Повний обсяг роботи становить 252 сторінку, з них основного тексту – 196 сторінок. Робота містить 19 таблиць, 11 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи та базу дослідження; розкрито його наукову новизну й практичну значущість, подано дані щодо достовірності апробації та впровадження результатів дисертаційного дослідження.

У першому розділі «**Теоретичні аспекти формування іншомовного професійного діалогічного мовлення на засадах комунікативно-когнітивного підходу**» здійснено аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури з досліджуваної проблеми; уточнено поняттєво-категоріальний апарат дослідження, зокрема сутність понять «іншомовне професійне мовлення», «діалогічне мовлення», «англомовний професійний діалогічний дискурс»; надано авторське визначення поняттю «іншомовне професійне діалогічне мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу».

Ретроспективний аналіз наукової літератури (Л.Алексєєва, Л.Ананьєва, Н.Бершадська, А.Беляєва, К.Вишневська, О.Заболотська, Г.Іванішин, С.Козак, Г.Кравчук, М.Лук'янець, Л.Морська, О.Тарнопольський та ін.) довів багатоаспектність проблеми формування іншомовного професійного мовлення. Науковці визначають професійне мовлення як: 1) мову фаху (О.Устименко, М.Шерман), 2) вид діяльності людей окремої галузі знань (І.Дроздова), 3) «науковий дискурс професії», що характеризується великим обсягом фахової термінології в мовленні спеціаліста (Н.Тоцька).

Сучасні дослідники доводять діалогічність професійного іншомовного мовлення, спрямованість навчального матеріалу на зміст професійної діяльності. Наукові розвідки Л.Ананьєвої, В.Вдовіна, О.Тарнопольського підтверджують необхідність моделювання професійно-комунікативної поведінки в навчальних ситуаціях при оволодінні професійним діалогічним мовленням.

Низка вчених (Н.Арутюнова, А.Балаян, Д.Ізаренков, А.Соловйова) тлумачать діалог як важливу форму комунікативної взаємодії двох або більше суб'єктів, вихідним результатом якої є утворення дискурсу, що включає окрім мовленнєвих актів, певний набір екстралінгвістичних ознак для забезпечення адекватного розуміння повідомлення.

Враховуючи професійну спрямованість навчання ІПДМ майбутніх судноводіїв й комунікативні наміри діалогів різних типів, характер і зміст комунікації між фахівцями морської галузі у дослідженні виокремлено такі типи професійного діалогу: діалог-розпитування (інформаційний), діалог-розпорядження (регулятивний), діалог-пояснення, діалог-обговорення (дискусія).

Формування іншомовного професійного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу визначаємо як процес удосконалення вмінь професійного діалогічного мовлення через організацію активної мовленнєвої взаємодії курсантів у професійно-орієнтованих ситуаціях. Іншомовне професійне діалогічне мовлення характеризується вмотивованістю, зверненістю, ситуативністю та респонсивністю. Розглядаючи процес мовлення як функцію свідомості, що спрямована на передачу думок, суджень, почуттів із метою впливу на іншу людину, у контексті роботи визначаємо іншомовне професійне діалогічне мовлення як

респонсивний мовленнєвий акт, який відбувається в певній комунікативній ситуації професійного спілкування і є її продуктом, спрямований на взаємодію з адресантом, регламентований нормами офіційної взаємодії та посадовими стосунками.

На підставі аналізу професійних обов'язків майбутніх судноводіїв у дослідженні відібрано типові ситуації мовленнєвої взаємодії фахівців морської галузі: несення навігаційної вахти, вантажні операції, забезпечення життєдіяльності судна та екіпажу, перемови з береговими лоцманськими станціями, виконання обов'язків офіцера в змішаному екіпажі, тощо.

Аналіз робочих навчальних програм, Типової програми АМПС, міжнародних документів і стандартів, Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти дозволив охарактеризувати специфіку навчання курсантів-судноводіїв та конкретизувати мовленнєві професійно-орієнтовані вміння, якими повинні володіти майбутні судноводії у професійній іншомовній підготовці, а саме: вживати спеціальні професійні терміни і мовні кліше (SMCP), читати тексти міжнародних конвенцій, морських публікацій, судову документацію, оригінальну технічну літературу та статті професійного характеру; ефективно спілкуватися в межах своїх професійних обов'язків на соціально-побутову та професійно-орієнтовану тематику; використовувати засоби радіокомунікації та Інтернету; розуміти / давати накази; передавати повідомлення, вести письмову судову документацію.

Навчання майбутніх судноводіїв іншомовного професійного діалогічного мовлення базується на загальнодидактичних (активності у навчанні, міжпредметної інтеграції, новизни, врахування індивідуальних стилів навчання, самостійності та свідомості, професійно-діяльній спрямованості вправ) та методичних принципах (ситуативності, функціональності мовлення, системності і послідовності, навчання ІМ у контексті фахових дисциплін), окреслює методи та засоби організації навчального процесу.

Методами формування ІПДМ виступають: *комунікативно-ситуативний* через залучення курсантів до мовленнєвої взаємодії у змодельованих професійно-орієнтованих ситуаціях, *рольова гра*, *проблемне навчання* шляхом використання електронних професійно-орієнтованих ресурсів, *мозковий штурм*, *метод кейсів*, *кооперативне навчання* в процесі виконання *групових та індивідуальних проектів*, *групові дискусії*.

Методичними засобами навчання іншомовного професійного діалогічного мовлення в контексті нашого дослідження виступають навчальні стратегії: когнітивні стратегії аналізу та синтезу; метакогнітивні стратегії планування, контролю та самокорекції; комунікативні стратегії перепитування, спрощення, перефразування тощо та респонсивні стратегії уникнення конфлікту, кооперації та компромісу.

Зважаючи на недостатню спрямованість сучасних вітчизняних та зарубіжних навчально-методичних посібників для навчання курсантів морських закладів іншомовного професійного діалогічного мовлення за принципами комунікативно-когнітивного підходу, удосконалення вмінь невідготовленого усного діалогічного мовлення з метою формування професійної іншомовної комунікативної компетентності, розроблено авторський навчально-методичний посібник

«Communication through Dialogues», який укладено з використанням автентичних професійно-орієнтованих матеріалів: текстів конвенцій, меморандумів, судових документів.

У другому розділі **«Практика формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу»** проаналізовано сучасний стан формування ІПДМ студентів вищих морських навчальних закладів, обґрунтовано критерії та показники, схарактеризовано рівні сформованості професійного діалогічного мовлення, проаналізовано результати констатувального етапу експерименту, виокремлено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування ІПДМ майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу.

Дослідження спирається на сучасні розробки вчених із питань формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін (І.Сокол), формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту (С.Козак), реалізації педагогічних умов формування іншомовної комунікативної компетентності у процесі фахової підготовки (І. Вяхк, Р.Гришкова), навчання професійно-орієнтованого діалогічного мовлення (Г.Іванишин, Г.Кравчук, О.Метьолкіна, Я.Окопна).

З урахуванням змісту підготовки майбутніх судноводіїв розроблено критерії та показники для визначення рівнів сформованості ІПДМ майбутніх судноводіїв: *мотиваційний* (наявність інтересу до вивчення англійської мови, бажання спілкуватися англійською мовою на професійні теми); *комунікативно-репродуктивний* (розуміння комунікативних намірів співрозмовників, уміння будувати функціональні типи професійного діалогу за зразком); *комунікативно-креативний* (творче мовленнєве самовираження партнерів по спілкуванню, уміння самостійно вести діалог на професійні теми). Вищезазначені критерії та відповідні показники дали можливість охарактеризувати рівні сформованості ІПДМ майбутніх судноводіїв (високий, достатній, базовий і низький).

Вимірювання рівнів сформованості ІПДМ проведено за допомогою валідних методик діагностики А.Реана та В.Якуніна «Визначення мотивів навчальної діяльності», В.Семиченко «Визначення мотивації до навчання» та авторських методик тестування рецептивних навичок розуміння співрозмовника та продуктивних умінь спонтанного діалогічного мовлення.

Стан сформованості ІПДМ курсантів визначався за експериментальною діагностикою, в якій брали участь 165 курсантів III-IV курсів та 18 викладачів вищих навчальних закладів України, а саме, Одеського національного морського університету, Херсонської державної морської академії.

На констатувальному етапі було проведено анкетування курсантів та викладачів з метою визначення стану сформованості вмінь ІПДМ майбутніх судноводіїв. За результатами анкетування виявлено, що курсанти незадоволені власним рівнем володіння англійською мовою, але розуміють важливість опанування іншомовного професійного діалогічного мовлення як складової професійної комунікативної компетентності фахівця морського профілю.

Відповіді курсантів довели недостатню сформованість умінь застосування когнітивних, комунікативних та респонсивних стратегій навчання, складнощі комунікативної взаємодії за типами діалог-обговорення, проблемний діалог з функціями переконання / пошуку спільного рішення.

Аналіз опитування викладачів показав, що на заняттях практикуються такі види мовленнєвої діяльності як: читання та монологічне мовлення (42,3% та 36,1% відповідно), відсоток часу, що відводиться навчання професійного діалогічного мовлення становить лише 14,9%. Переважно використовуються такі види діяльності як індивідуальні проекти та загально-групові дискусії, тому відсоток курсантів, які мають достатньо сформоване вміння ведення професійного діалогу у відповідності до комунікативної ситуації склав 15,5%; найчастіше використовуються такі типи діалогів як діалог-розпитування, діалог-обговорення/дискусія, але діалог-домовленість та діалог-обмін враженнями/думками викликають певні труднощі для курсантів: вони не вміють ініціювати розмову, не завжди вчасно й адекватно реагують на репліки співрозмовників. Викладачі вважають ефективними при навчанні діалогічного мовлення такі стратегії як: прогнозування змісту за ключовими словами, застосовування мовної здогадки. Анкетування визначило необхідність розробки та впровадження в навчання майбутніх судноводіїв спецкурсу, спрямованого на формування ІПДМ.

Для оцінювання рівнів сформованості ІПДМ майбутніх судноводіїв за мотиваційним, комунікативно-репродуктивним та комунікативно-креативним критеріями було використано методики на виявлення у курсантів відповідних здібностей.

Так, для вивчення мотивів навчальної діяльності курсантів було запропоновано методику А.Реана та В.Якуніна. Переважаючими мотивами виявилися: забезпечення успішності майбутньої професійної діяльності (85,3%); бажання стати висококваліфікованим спеціалістом (82,8%); здобути глибокі знання (82,8%), успішно скласти іспити (70,2%). Для визначення мотивів курсантів до навчання англійської мови за професійним спрямуванням використовувалась адаптована методика В.Семиченко. Серед провідних мотивів курсанти обрали: знання ІМ дає можливість отримати високооплачувану роботу в майбутньому (67,7%) та професійна діяльність вимагає спілкування з різними людьми (60%). За результатами діагностики за мотиваційним критерієм високого рівня досягли 11,05% (КГ) та 9,49% (ЕГ). На достатньому рівні виявлено 38,37% курсантів (КГ) та 37,98% – у ЕГ. На базовому рівні – 30,81% курсантів у КГ та 34,81% – у ЕГ. На низькому рівні сформованості ІПДМ залишилися 19,77% курсантів у КГ та 17,72% – у ЕГ.

Для виявлення рівнів сформованості ІПДМ за комунікативно-репродуктивним критерієм були розроблені тестові завдання: інтерв'ю з викладачем та аудіювання, які довели базовий рівень навченості курсантів АМПС та визначили труднощі у професійному іншомовному діалогічному мовленні курсантів. За комунікативно-репродуктивним критерієм високого рівня досягли 8,14% курсантів у КГ та 6,96% – у ЕГ. На достатньому рівні залишилися 25,58% курсантів (КГ) та 29,12% (ЕГ). На базовому рівні опинилися 39,54% курсантів (КГ) та 39,87% у ЕГ. Низький рівень сформованості ІПДМ виявило 26,74% курсантів у КГ та 24,05% – у ЕГ.

Комунікативно-креативний критерій сформованості ІПДМ визначався за результатами тесту на виявлення творчого потенціалу курсантів і розроблених комунікативних завдань на організацію мовленнєвої взаємодії в парах у професійно-орієнтованих ситуаціях. За результатами тестування один курсант досяг високого рівня у КГ з відсутністю високого рівня в ЕГ. Достатнього рівня досягли 20,93% курсантів (КГ) та 22,79% в ЕГ, базового рівня – 34,89% курсантів (КГ) та 35,44% (ЕГ). Низький рівень сформованості ІПДМ за комунікативно-креативним критерієм виявило 43,02% курсантів у КГ та 41,77% – у ЕГ.

Результати діагностування оброблялись методами математичної статистики, загальноприйнятими в педагогічних дослідженнях. Для статистичного підтвердження відсутності відмінностей між контрольною і експериментальною вибірками використовувався критерій Пірсона (χ^2). Обробка результатів констатувального етапу виявила статистичну однорідність обох груп.

Аналіз наукової літератури, врахування специфіки навчання майбутніх судноводіїв надали можливість визначити педагогічні умови формування ІПДМ майбутніх судноводіїв: забезпечення позитивної мотивації курсантів до оволодіння ІПДМ; усвідомлення студентами діалогічного мовлення як респонсивного мовленнєвого акту та впровадження в навчання когнітивних, комунікативних та респонсивних стратегій; занурення курсантів у навчальні професійно-орієнтовані ситуації.

Результати констатувального етапу експерименту щодо визначення рівнів сформованості ІПДМ майбутніх судноводіїв за мотиваційним, комунікативно-репродуктивним та комунікативно-креативним критеріями довели необхідність впровадження педагогічних умов та авторської методики формування ІПДМ на засадах комунікативно-когнітивного підходу.

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка педагогічних умов формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв»** експериментально реалізовано визначені педагогічні умови, розроблено й апробовано дидактичну модель і авторську методику досліджуваного утворення, проаналізовано результати дослідно-експериментальної роботи та перевірено їх достовірність за допомогою методів математичної статистики.

Формування ІПДМ майбутніх судноводіїв здійснювалося за спеціально створеною експериментальною методикою впровадження визначених педагогічних умов, в основу якої покладено дидактичну модель, що включала: цільовий, процесуальний, змістовий, контрольний-операційний компоненти і моніторинг за трьома взаємопов'язаними і послідовними етапами її реалізації: когнітивним, комунікативно-ситуативним, професійно-діяльним (рис. 1).

Когнітивний етап експериментального навчання довів ефективність формування ІПДМ через опрацювання професійно-орієнтованих діалогів і текстів, що передбачало систематизацію й узагальнення базових знань, розвиток мовленнєвих умінь сприймати текст, продукувати власні діалоги-опитування, демонструючи знання з профільних дисциплін, застосовуючи когнітивні стратегії аналізу та синтезу активізувати фонові знання та генерувати цікаві ідеї.

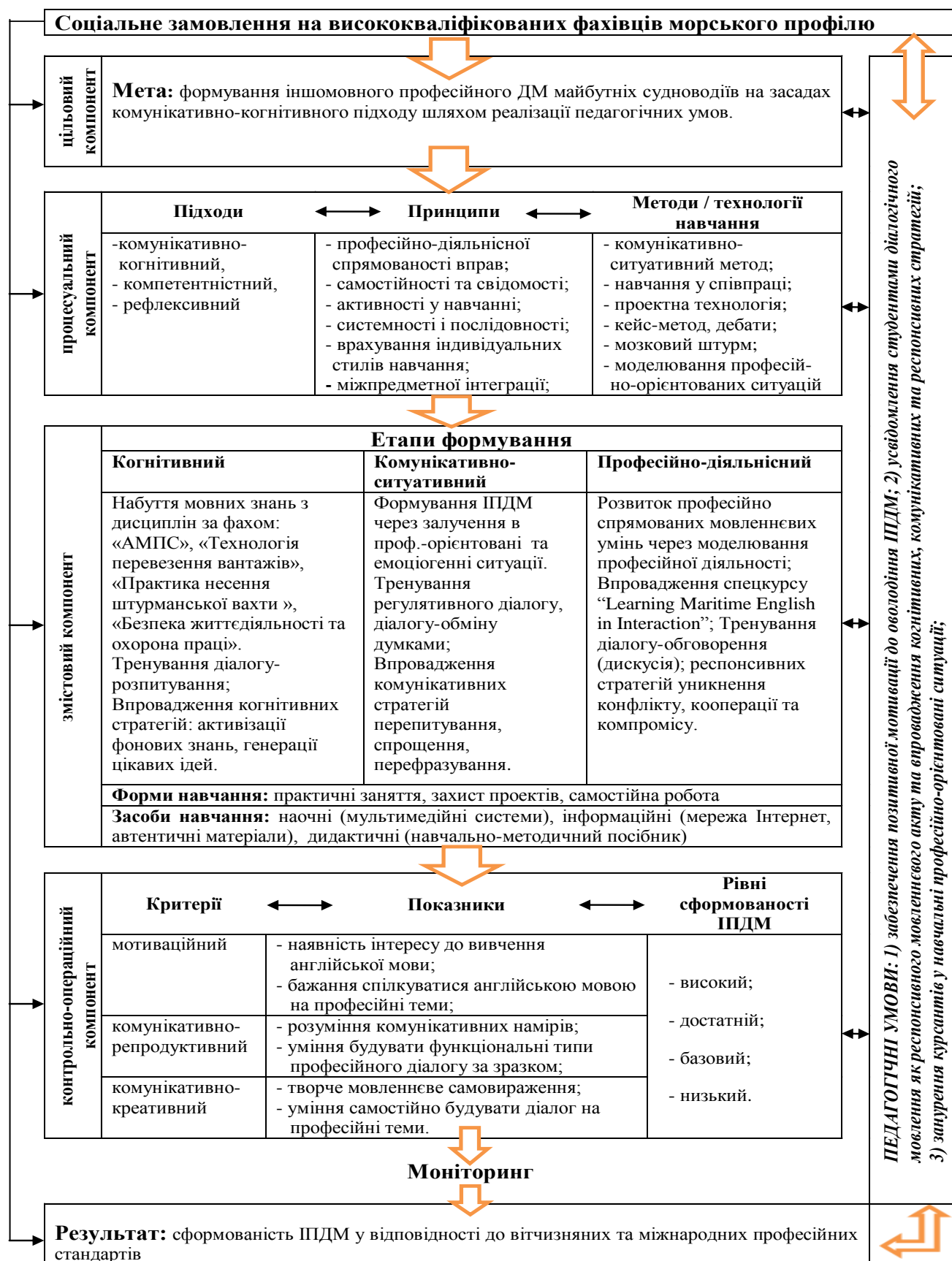

Рис. 1. Дидактична модель формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу

Комунікативно-ситуативний етап формувального експерименту показав, що система методів, прийомів і засобів навчання сприяла вдосконаленню умінь аналізувати власні висловлювання, добирати і пояснювати нові лексичні одиниці, реконструювати та складати діалоги відповідно до змодельованих професійно-орієнтованих ситуацій. Курсанти застосовували комунікативні стратегії перепитування, спрощення, перефразування для забезпечення ефективної комунікації.

Професійно-діяльнісний етап засвідчив підвищення рівня мовленнєвої компетентності курсантів: завдяки експериментальній методиці впровадження визначених педагогічних умов вдосконалювалось діалогічне мовлення курсантів, формувалися вміння аналізувати та редагувати мовлення колег, будувати власні діалоги у відповідності до комунікативних ситуацій із застосуванням респонсивних стратегій уникнення конфлікту, кооперації та компромісу.

Розроблена методика реалізувалась шляхом впровадження в навчальний процес спецкурсу «Learning Maritime English in Interaction». Тематика занять спецкурсу регламентована чинною робочою програмою дисципліни «Англійська мова (за професійним спрямуванням)»; ОКХ і ОПП підготовки судноводіїв.

До особливостей запропонованого експериментального навчання відносимо поєднання комунікативно-когнітивного, компетентнісного та рефлексивного підходів до навчання іншомовного професійного діалогічного мовлення, впровадження науково-обґрунтованих та експериментально-перевірених педагогічних умов.

Дослідно-експериментальне навчання за авторською методикою сприяло змінам на рівні змісту, форм і методів навчання англійської мови за професійним спрямуванням, позитивно вплинуло на мотивацію курсантів до навчання ІМ.

Виявлення ефективності формування ПІДМ майбутніх судноводіїв за обраними критеріями передбачало: визначення рівнів сформованості ПІДМ за результатами тестових завдань, заповнення анкет та складання іспитів курсантами; порівняння розподілів курсантів експериментальної та контрольної вибірок на початку і в кінці експерименту й перевірку достовірності висунутої гіпотези щодо впливу визначених педагогічних умов на ефективність навчання ІМ. Результати проведеного експерименту піддалися статистичній обробці. Так, за мотиваційним критерієм відсоток курсантів з високим рівнем склав: 13,37% (КГ) та 28,48% (ЕГ); з достатнім – 44,19% (КГ) та 46,83% (ЕГ); з базовим – 29,65% (КГ) та 17,72% (ЕГ); з низьким – 12,79% (КГ) та 6,97% (ЕГ).

За комунікативно-репродуктивним критерієм відсоток курсантів з високим рівнем досяг: 9,89% (КГ) та 19,61% (ЕГ); з достатнім рівнем – 37,21% (КГ) та 49,37% (ЕГ); з базовим – 33,72% (КГ) та 22,78% (ЕГ); та з низьким – 19,18% (КГ) та 8,23% (ЕГ).

За комунікативно-креативним критерієм відсоток курсантів з високим рівнем сформованості ПІДМ становив 1,16% (КГ) та 6,33% (ЕГ); з достатнім рівнем – 23,84% (КГ) та 36,71% (ЕГ); з базовим рівнем – 40,12% (КГ) та 38,6% (ЕГ); з низьким рівнем – 34,88% (КГ) та 18,36% (ЕГ).

Моніторинг результатів експерименту підтверджує ефективність застосування визначених педагогічних умов у процесі навчання ІПДМ майбутніх судноводіїв, оскільки на кінець експерименту за мотиваційним критерієм 75,31% учасників ЕГ мають високий та достатній рівні сформованості ІПДМ (було 47,47%), за комунікативно-репродуктивним критерієм – 68,98% курсантів ЕГ (було 36,08%), за комунікативно-креативним критерієм 43,04% курсантів ЕГ досягли високого та достатнього рівнів (було 22,79%). На низькому рівні залишилось 6,97% курсантів ЕГ за мотиваційним критерієм (було 17,72%), 8,23% – за комунікативно-репродуктивним (було 24,05%) та 18,36% – за комунікативно-креативним критерієм (було 41,77%). Наведені кількісні показники свідчать, що в експериментальній групі відбулися позитивні зміни в розподілах курсантів за рівнями сформованості ІПДМ більші ніж у контрольній групі.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне та експериментальне дослідження проблеми формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу. Результати дослідження підтвердили гіпотезу, покладену в його основу, а досягнута мета і вирішені завдання дають змогу зробити такі висновки:

1. Формування іншомовного професійного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу розглядаємо як процес удосконалення вмінь професійного діалогічного мовлення через організацію активної мовленнєвої взаємодії курсантів у професійно-орієнтованих ситуаціях.

Здійснений аналіз науково-методичної літератури, міжнародних нормативно-правових документів, національних галузевих стандартів вищої професійної освіти дав можливість схарактеризувати іншомовне професійне мовлення майбутніх судноводіїв як респонсивний мовленнєвий акт, який відбувається в певній комунікативній ситуації професійного спілкування і є її продуктом, спрямований на взаємодію з адресантом, регламентований нормами офіційної взаємодії та посадовими стосунками.

2. У дослідженні проаналізовано міжнародні та вітчизняні вимоги до професійної комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв, виявлено суперечності між вимогами до стандартів володіння англійською мовою майбутніми судноводіями та сучасним станом сформованості іншомовного професійного діалогічного мовлення; визначено специфіку формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв у вищих навчальних закладах морського профілю на засадах комунікативно-когнітивного підходу і на підставі цього обґрунтовано та конкретизовано мовленнєві професійні вміння, якими повинен володіти компетентний «бакалавр» за спеціальністю «Судноводіння».

3. Спираючись на теоретичні підходи стосовно критеріїв сформованості іншомовного професійного діалогічного мовлення, у роботі розроблена найбільш оптимальна їх сукупність із відповідними показниками: *мотиваційний* (наявність інтересу до вивчення англійської мови, бажання спілкуватися англійською мовою на

професійні теми); *комунікативно-репродуктивний* (розуміння комунікативних намірів співрозмовників, уміння будувати функціональні типи професійного діалогу англійською мовою за зразком); *комунікативно-креативний* (творче мовленнєве самовираження партнерів по спілкуванню, уміння самостійно будувати і вести діалог на професійні теми). Визначені критерії, їх змістові характеристики та показники покладено в основу схарактеризованих рівнів сформованості іншомовного професійного мовлення майбутніх судноводіїв (високого, достатнього, базового, низького).

4. Педагогічними умовами ефективного формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу визначено: забезпечення позитивної мотивації курсантів до оволодіння іншомовним професійним мовленням; усвідомлення курсантами діалогічного мовлення як респонсивного мовленнєвого акту та впровадження когнітивних, комунікативних та респонсивних стратегій; занурення курсантів у навчальні професійно-орієнтовані ситуації.

Реалізація першої педагогічної умови – *забезпечення позитивної мотивації курсантів до оволодіння іншомовного професійного діалогічного мовлення* – здійснена через зміст, форми, та способи навчальної діяльності курсантів, сприяла підвищенню мотивації курсантів-судноводіїв до професійної діяльності у міжнародному середовищі, удосконаленню іншомовної комунікативної компетенції курсантів, активізації їхньої навчально-пізнавальної діяльності.

Друга педагогічна умова – усвідомлення студентами діалогічного мовлення як респонсивного мовленнєвого акту – впроваджувалась шляхом використання когнітивних, комунікативних та респонсивних стратегій й забезпечила формування у курсантів умінь професійного діалогічного мовлення за загальновизнаними стандартами Міжнародної морської організації (ІМО) та у відповідності до державних галузевих стандартів.

Введення третьої умови – занурення курсантів у навчальні професійно-орієнтовані ситуації – дозволило сформуванню професійно-орієнтованих комунікативних вмінь вести ділове спілкування з партнерами, роботодавцями, грузопостачальниками (укладати ділові контракти, уникати конфліктних ситуацій при оформленні документації, знаходити компроміси при вирішенні професійних питань).

Результати експерименту засвідчили достовірність висунутої гіпотези про ефективність впливу зазначених педагогічних умов на формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу.

5. У дослідженні теоретично обґрунтовано, розроблено й експериментально перевірено дидактичну модель та авторську методику впровадження педагогічних умов формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу, яка складається з таких компонентів, як:

- цільового (мета й завдання навчального процесу – формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу шляхом реалізації педагогічних умов);

- процесуального (організація навчального процесу на засадах комунікативно-когнітивного, компетентнісного, рефлексивного підходів до формування іншомовного професійного діалогічного мовлення за загально-дидактичними (професійно-діяльнісної спрямованості вправ, самостійності та свідомості, активності у навчанні, врахування індивідуальних стилів навчання) та методичними принципами (ситуативності, функціональності мовлення, системності і послідовності, навчання іноземної мови в контексті фахових дисциплін), з використанням методів моделювання професійно-орієнтованих ситуацій, рольової гри, проектної роботи, методу кейсів, дебатів; та засобів навчання (авторського навчально-методичного посібника “Communication through Dialogues”, Інтернет-ресурсів, аудіо / відео), парної та групової форм організації навчальної діяльності на практичних заняттях та самостійної пошукової роботи, спрямованих на ефективне формування іншомовного професійного діалогічного мовлення;

- змістового (зміст дисциплін фахового спрямування та авторського спецкурсу “Learning Maritime English in Interaction”);

- контрольного-операційного (критерії та показники для визначення рівнів сформованості) та моніторинг рівнів сформованості іншомовного професійного діалогічного мовлення курсантів.

Встановлено, що реалізація педагогічних умов та впровадження дидактичної моделі формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв дозволило досягти суттєвих змін у рівнях сформованості досліджуваного утворення в експериментальній групі порівняно з контрольною.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розв’язання проблеми формування іншомовного професійного мовлення майбутніх судноводіїв. Залишаються актуальними і потребують подальших розвідок такі питання: використання інформаційно-комунікативних технологій та розробка методики дистанційного навчання в процесі навчання іншомовного професійного мовлення.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях автора:

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Барсук С.Л. Ефективні підходи до навчання студентів англійської мови / С.Л.Барсук // Зб. наук. пр. Педагогічні науки. Вип. 63.– Херсон : ХДУ, 2013. – С. 241–245.
2. Барсук С.Л. Система вправ на розвиток діалогічного мовлення студентів технічних спеціальностей / С.Л.Барсук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : зб. наук. пр. – Острог : Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип.53. – С. 22 – 25.
3. Барсук С.Л. Сучасні підходи та принципи навчання англійської мови студентів вищих навчальних закладів / С.Л.Барсук // Зб. наук. пр. Педагогічні науки. Вип. 64.– Херсон : ХДУ, 2013. – С. 392 – 397.

4. Барсук С.Л. Формування іншомовної комунікативної компетентності шляхом навчання комунікативних стратегій / С.Л.Барсук // Педагогічний альманах: Зб. наук. пр. / редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – Вип. 25.– С. 64 – 68.
5. Барсук С.Л. Computer-aided Tools to Assess Students' Professional Communicative Skills / С.Л.Барсук // Інформаційні технології в освіті : Зб. наук. пр. – Херсон : ХДУ, 2016. – № 28. – С. 94-105.

Статті у зарубіжних фахових виданнях:

6. Барсук С.Л. Модель формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв / С.Л.Барсук // Научные труды SWorld. – Вып. 3(44). Т. 4. – Иваново : Научный мир, 2016. – С. 68 – 74.

Статті в інших наукових виданнях:

7. Барсук С.Л. Принципи, підходи та прийоми навчання діалогічного мовлення студентів технічних спеціальностей / С.Л.Барсук // Зб. наук. пр. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Вип. 25. – Харків: національний університет ім. В.Н.Каразіна, 2014. – С.7 – 14.
8. Барсук С. Л. Навчання діалогічного мовлення курсантів – майбутніх судноводіїв через взаємодію в професійно-орієнтованих ситуаціях / С. Л. Барсук // Молодий вчений. – 2016. – №11. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://molodyvcheny.in.ua/ua/archive/38>.

Матеріали і тези конференцій:

9. Барсук С.Л. Комунікативно-когнітивний підхід до навчання іноземної мови / С.Л.Барсук // Освіта і наука в умовах глобальних викликів: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. – Сімферополь: Кримський інститут бізнесу, 2012. – С. 189 – 191.
10. Барсук С.Л. Форми організації групової роботи / С.Л.Барсук // Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі: Матеріали V Міжнар. наук.-метод. конф. – Х.: ХНУ ім.В.Н. Каразіна, 2012. – С.20 – 21.
11. Барсук С.Л. Навчання англійської мови студентів морських спеціальностей на засадах комунікативно-когнітивного підходу / С.Л.Барсук // Міжнародний науковий вісник: зб. наук. ст. за матеріалами XXV Міжнар. наук.-практ. конф. - Ужгород – Кошице – Мішкольц – Ужгород : ЗакДУ, 2013. – Вип. 6(25). – С.342 – 346.
12. Барсук С.Л. Навчання англійської мови для комунікації та професійного спілкування / С.Л.Барсук // Херсонська область – 70 років історії: Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. – Херсон : ХДМА, 2014. – С.12 – 14.
13. Барсук С.Л. Психолого-педагогічні передумови навчання діалогічного мовлення студентів технічних спеціальностей на заняттях з англійської мови / С.Л.Барсук // Перспективні напрямки світової науки: Зб. статей учасників 26 міжнар. наук.-практ. конф. "Інноваційний потенціал світової науки – XXI сторіччя"– Вид-во

- ПГА. – Запоріжжя, 2014. – [Електроний ресурс]. – Режим доступу : <http://nauka.zinet.info/26/barsuk.php>
14. Барсук С.Л. Сучасні тенденції та підходи до навчання англійської мови / С.Л.Барсук // Сучасні комунікативні методи навчання англійської мови: Матеріали Всеук. наук.-метод. конф. – Житомир : Вид-во ЖДУ, 2014. – С.18 – 20.
15. Барсук С.Л. Розвиток мовленнєвої компетенції студентів технічних спеціальностей на заняттях з професійної англійської / С.Л.Барсук // Сучасні тенденції науки та освіти: дослідження германських, романських мов та перекладознавства: Матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. – Миколаїв : МНУ ім. В.О.Сухомлинського, 2015. – С.375 – 379.

Навчально-методичні видання:

16. Барсук С.Л. Communication through Dialogues. Students' book. Teacher's book : Навч.-метод. посіб. / С.Л. Барсук. – Херсон : Айлант, 2015. – 153с.

АНОТАЦІЯ

Барсук С.Л. Педагогічні умови формування іншомовного професійного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Херсонський державний університет, Херсон, 2016.

У дисертаційній роботі теоретично обґрунтовано та визначено педагогічні умови формування іншомовного професійного мовлення майбутніх судноводіїв (забезпечення позитивної мотивації до оволодіння іншомовного професійного діалогічного мовлення, усвідомлення курсантами діалогічного мовлення як респонсивного мовленнєвого акту та впровадження когнітивних, комунікативних та респонсивних стратегій; занурення курсантів у навчальні професійно-орієнтовані ситуації).

Схарактеризовано сутність поняття «іншомовного професійного мовлення» як респонсивного мовленнєвого акту, що відбувається в певній комунікативній ситуації професійного спілкування і є її продуктом, спрямованого на взаємодію з адресантом, регламентованого нормами офіційної взаємодії та посадовими стосунками; визначено специфіку іншомовного мовлення фахівця галузі за напрямом підготовки «Морський та річковий транспорт» з урахуванням характеру професійної комунікативної діяльності, обґрунтовано та конкретизовано мовленнєві професійні вміння, якими повинен володіти компетентний «бакалавр» за спеціальністю «Судноводіння».

Вперше науково обґрунтовано та експериментально перевірено модель та методику формування іншомовного професійного діалогічного мовлення майбутніх судноводіїв на засадах комунікативно-когнітивного підходу; визначені критерії й показники: мотиваційний (наявність інтересу до вивчення англійської мови, бажання спілкуватися англійською мовою на професійні теми), комунікативно-репродуктивний (розуміння комунікативних намірів співрозмовників, уміння

будувати функціональні типи професійного діалогу англійською мовою за зразком), комунікативно-креативний (творче мовленнєве самовираження партнерів по спілкуванню, уміння самостійно будувати і вести діалог на професійні теми), які покладені в основу характеристики рівнів сформованості ПДМ майбутніх судноводіїв.

Дослідно-експериментальне навчання впроваджувалось на трьох етапах (когнітивному, комунікативно-ситуативному, професійно-діяльнісному) з тренуванням відповідних когнітивних, комунікативних та респонсивних стратегій. Кількісний і якісний аналіз результатів експериментального дослідження довів ефективність запроваджених педагогічних умов. Практичне значення одержаних результатів полягає у створенні навчально-методичного супроводу фахової підготовки судноводіїв, зокрема авторського спецкурсу “Learning Maritime English in Interaction” та навчально-методичного посібника “Communication through Dialogues”.

Ключові слова: іншомовне професійне діалогічне мовлення, майбутні судноводії, когнітивні, комунікативні та респонсивні стратегії, педагогічні умови.

АНОТАЦІЯ

Барсуک С.Л. Педагогические условия формирования иноязычной профессиональной речи будущих судоводителей на основе коммуниктивно-когнитивного подхода. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Херсонский государственный университет. – Херсон, 2016.

В диссертационной работе теоретически обоснованы и реализованы педагогические условия формирования иноязычной профессиональной речи будущих судоводителей (обеспечение положительной мотивации к овладению иноязычной профессиональной диалогической речи, осознание курсантами диалогической речи как респонсивного речевого акта и внедрение респонсивных стратегий; погружения курсантов в учебные профессионально-ориентированные ситуации).

Понятие «иноязычная профессиональная диалогическая речь» рассматривается как респонсивный речевой акт, который реализуется в определенной коммуникативной ситуации профессионального общения и является ее продуктом, направленный на взаимодействие с адресантом, регламентированный нормами официальной речи и должностными отношениями. Определена специфика иноязычной речи специалиста морской отрасли; с учетом характера профессиональной коммуникативной деятельности, конкретизированы речевые профессиональные умения, которыми должен обладать компетентный «бакалавр» по специальности «Судовождение».

Впервые научно обоснована и экспериментально проверена дидактическая модель и методика формирования иноязычной профессиональной диалогической речи (ИПДР) будущих судоводителей на основе коммуниктивно-когнитивного подхода; определены критерии и показатели: мотивационный (наличие интереса к

изучению английского языка, желание общаться на английском языке на профессиональные темы), коммуникативно-репродуктивный (понимание коммуникативных намерений собеседника, умение строить функциональные типы профессионального диалога по образцу), коммуникативно-креативный (творческое самовыражение партнеров по общению, умение самостоятельно строить и вести диалог на профессиональные темы), которые положены в основу характеристики уровней сформированности ИПДР будущих судоводителей.

Экспериментальное обучение осуществлялось на трех этапах (когнитивном, коммуникативно-ситуативном, профессионально-деятельностном) с внедрением в процесс обучения соответствующих когнитивных, коммуникативных и респонсивных стратегий избежания конфликта, сотрудничества и компромисса. Количественный и качественный анализ результатов экспериментального исследования доказал эффективность предложенных педагогических условий. Практическое значение полученных результатов определяется созданием учебно-методического комплекса для профессиональной подготовки судоводителей: авторских спецкурса "Learning Maritime English in Interaction" и учебно-методического пособия "Communication through Dialogues".

Ключевые слова: иноязычная профессиональная диалогическая речь, будущие судоводители, когнитивные, коммуникативные и респонсивные стратегии, педагогические условия.

RESUME

Barsuk S.L. Pedagogical conditions of formation of foreign professional communicative skills of future navigators based on Communicative and Cognitive approaches. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogical Studies. Speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Kherson State University. – Kherson, 2016.

The thesis focuses on the problem of determining the pedagogical conditions needed to develop foreign professional communication skills of future navigators based on Communicative and Cognitive, Competence-based and Reflexing approaches. The content of the learning process is built on didactic (student's autonomy, active learning, learning in system, multiple intelligences involvement, professional subjects integrated learning) and methodological principles (content-based learning, functional and integrated learning) has been structured. The major professional peculiarities of studying English and future navigator's typical professional communication skills have been described.

The formation of professional communication skills based on the main principles of Communicative and Cognitive approaches is regarded as the development of dialogic speech skills through students' active verbal interaction while performing professional-based scenarios. In the thesis foreign language professional dialogic speech is defined as a responsive speech act that occurs in particular professional situations and aimed to interact with an addresser; which is organized in accordance with the rules of official speech and the positions the interlocutors occupy.

New-developed methodology and the didactic model of formation foreign professional dialogic speech skills have been set up in three stages (cognitive,

communicative and situational, professional activity) and experimentally realized; the criteria and indicators for the evaluation levels of future navigators professional dialogical speech skills formation have been determined and experimentally tested.

The pedagogical conditions of the professional dialogic speech skills formation based on the principles of Communicative and Cognitive approaches have been scientifically proved: purposeful formation of students' positive motivation to communicate in English on professional topics, the awareness of a dialogue as a responsive speech act and usage of cognitive, communicative and responsive strategies of cooperation, collaboration and compromise, the students participating in the training professionally-oriented situations.

Quantitative and qualitative analysis of the results of the experimental work have confirmed an efficiency of the introduced pedagogical conditions for the future navigators professional dialogical speech skills formation: they use knowledge of other professional subjects in communication while simulating cargo operations, ship-to-ship or ship-to-port broadcasting, emergency drills briefings, master-shipper negotiations, handing over the navigation watch.

Practical importance of the obtained results lie in the creating: the training course “Learning Maritime English in Interaction” and the author’s coursebook “Communication in Dialogues” for teaching future navigators Maritime English.

Key words: professional dialogic speech skills, Maritime English, future navigators, professional dialogues, cognitive, communicative and responsive strategies, pedagogical conditions.

Підписано до друку 24.11.2016. Формат 60x90/16.
Папір офсетний. Друк різнографія. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 95.

Віддруковано з готових оригінал-макетів в ТОВ “Айлант”
Свідоцтво про реєстрацію ХС №1 від 20.08.2000 р.
73000, м. Херсон, пров. Пугачова, 5/20
тел.: 49-33-48.